

Mooie foto: de bultrug op de Razende Bol bij Texel rond 11 uur
vanochtend vanuit de lucht. #ecomare <http://pic.twitter.com/baxcthUJ>

Smallenbroek @Smallenbroek

Wouter Jong

20.1 Inleiding

Op woensdag 12 december 2012 strandt een 12 meter lange bultrug op het onbewoonde eilandje Razende Bol tussen Texel en Den Helder. Als het dier strandt leeft het nog. Er worden twee pogingen gedaan om de bultrug te redden, waarna de autoriteiten besluiten om het dier in te laten slapen. Het leidt tot consternatie onder belangengroepen, die van mening zijn dat het dier aan zijn lot is overgelaten. Voor- en tegenstanders laten zich in de media horen. Als de bultrug eenmaal overlijdt komt het in Den Helder zelfs tot een stille tocht van 50 mensen. In de media lijkt het op dat moment al niet meer om de bultrug zelf te gaan, maar om de ‘deskundigen’ die met grote stelligheid het gelijk aan hun kant proberen te krijgen. De inhoud van dit hoofdstuk is mede gebaseerd op een interview met burgemeester Giskes van Texel.

20.2 Feitenrelaas

De bultrug wordt na de stranding op de Razende Bol voor het eerst gespot door de luchtbegeleider van een groep kitesurfers, waarna Ecomare wordt gealarmeerd.¹⁷³ Ook de KNRM krijgt een oproep en informeert burgemeester Giskes van Texel, die inmiddels ook al op de hoogte is gesteld door de hulpstrandvonder. Zowel vanwege het gegeven dat het dier binnen de gemeentegrens van Texel ligt, alsook omdat zij voorzitter is van de lokale KNRM-afdeling. Door de hevige

¹⁷³ Ecomare is het kenniscentrum voor de Wadden en de Noordzee en gevestigd op Texel.

stroming, de vele zandbanken en de hoge ligging van de Razende Bol kunnen boten er niet dichtbij komen. Een eventuele reddingspoging zal dus lastig worden. Als de bultrug bij hoog water loskomt haalt iedereen dan ook opgelucht adem, totdat de walvis iets verderop opnieuw strandt. De ‘omstanders’ twijfelen wat te doen. Er zijn theorieën die stellen dat een zeezoogdier dat twee keer is gestrand als verloren moet worden beschouwd en geen normaal leven in zee meer kan hebben. Het wordt laag water en een redding zal nachtwerk worden. De medewerkers van Ecomare kennen de protocollen voor walvisstrandingen uit Nieuw-Zeeland en Verenigde Staten die stellen dat, indien het niet lukt om een grote walvisachtigen als de bultrug binnen twaalf uur terug naar zee te krijgen, de dood het onvermijdelijke gevolg is van de stranding. De tijd dringt en de redders van de Texelse KNRM besluiten om de volgende dag een nieuwe poging te wagen. Als de redders op donderdag terugkomen op de zandbank is duidelijk dat het dier nog leeft. De tweede reddingspoging is niet zonder gevaar. Wanneer de bultrug met zijn staart zwiept, zit daar een enorme kracht achter. Ook de tweede poging mislukt. Het net waarmee het dier naar zee moet worden gesleept, knapt.

Inmiddels is de stranding van de bultrug opgepikt door de landelijke media en politici. Ook via de sociale media wordt er volop gesproken over de bultrug. ‘De bultrug traant en lijkt de moed op te geven’, tweetert Marianne Thieme van de Partij voor de Dieren op donderdag.¹⁷⁴ Gezien de grote publieke belangstelling voor de stervende bultrug en de rol die het Ministerie van Economische Zaken (EZ) wil kunnen vervullen, wordt op vrijdag besloten om in het belang van rust voor het dier de toegang tot de Razende Bol met een noodverordening te verbieden.¹⁷⁵ De minister van EZ is betrokken vanwege zijn natuurportefeuille en het feit dat de bultrug een bedreigde diersoort is. Met de noodverordening tracht de gemeente ook te voorkomen dat mensen op eigen initiatief een derde reddingspoging gaan ondernemen. Die dreiging lijkt reëel, want verschillende deskundigen mengen zich inmiddels in de publieke discussie. Onder deze ‘redders’ bevinden zich

¹⁷⁴ <https://twitter.com/mariannethieme/status/279166724169940993>.

¹⁷⁵ De noodverordening is terug te vinden op www.burgemeesters.nl/bevoegdheden/noodverordening.

onder meer Lenie 't Hart en verschillende Friese bergers die samen het dier nog willen komen redden.

De afgekondigde noodverordening wordt door de Waterpolitie van het KLPD gehandhaafd. Zeven particuliere 'redders' die naar de Razende Bol komen, krijgen van de Waterpolitie een proces-verbaal. Ondertussen heeft de gemeente Texel ook contact met het Ministerie van EZ. Dierenartsen die de bultrug in opdracht van het Ministerie van EZ onderzoeken, geven aan dat het dier niet meer te redden is. Verdere reddingspogingen zouden het lijden zelfs verergeren. Op basis van adviezen van het EZ-crisisteam op Texel wordt toestemming verleend om te proberen het dier te verdoven en vervolgens in te laten slapen met de daarvoor geëigende middelen.

Terwijl deze bestuurlijke besluitvorming op de achtergrond loopt, wordt het voor de gemeente duidelijk dat het op dat moment niet meer alleen om het lot van de bultrug gaat. Op Radio 1 zegt Giskes later dat ze het idee kreeg dat er hele vetes werden uitgevochten die weinig tot niets van doen hadden met de onfortuinlijke walvis. Als het Ministerie van EZ toestemming geeft om het dier te laten sterven, krijgt de burgemeester opnieuw het nodige over zich heen. 'Lenie 't Hart van de zeehondencreche in Pieterburen sprak erover alsof ik 'm eigenhandig wilde vermoorden. Met een ondertoon van "het is ze gelukt"', aldus Giskes.

Om het dier in te laten slapen dient een dierenarts de bultrug op vrijdag een slaapmiddel toe. De bultrug is in twee dagen tijd inmiddels uitgegroeid tot een ware mediahype waarbij ook diverse politici een duit in het zakje doen. Marianne Thieme (Partij voor de Dieren) schrijft op de website van de Partij voor de Dieren:

'Wanneer een in het wild levend dier echter in ernstige nood raakt in omstandigheden waar tussenkomst van de mens redding of verlichting kan brengen, bepleit de Partij voor de Dieren ingrijpen vanuit de wettelijke zorgplicht en uit oogpunt van mededogen. De woensdag op het zandeiland de Razende Bol gestrande bultrug kon onmogelijk op eigen kracht terugkeren naar zee, en om die reden was redding noodzakelijk. Het is triest en zorgelijk dat de reddingspogingen zo gefrustreerd zijn.'

Op vrijdagavond vermengen de twitterdiscussies over *The Voice Of Holland* en de bultrug zich. Op enig moment krijgt de bultrug de naam 'Johannes', vernoemd naar TVOH-deelnemer Johannes Rypma.

Op zaterdagochtend gaat Giskes met de KNRM mee naar de Razende Bol, om te kijken hoe het met de bultrug gaat. Bij aankomst blijkt het dier nog in leven te zijn. Een cameraman die voor RTL en NOS werkt, is met hen meegevaren. De burgemeester spreekt met hem af dat zij eerst met hem wil overleggen voordat de gemaakte beelden worden uitgezonden. Zij doet dit met de intentie om te voorkomen dat mensen na het zien van de beelden alsnog naar de Razende Bol komen. Het is haar met name te doen om beelden waar groepjes mensen op staan, omdat die beelden zouden kunnen suggereren dat de Razende Bol nog vrij toegankelijk is. Ook wilde zij geen olie op het mediavuur laten gooien. Bij terugkomst op Texel blijken de verslaggevers van RTL en NOS niet van de overeengekomen regeling op de hoogte te zijn. Zij zijn verbaasd als de burgemeester de beelden eerst met de cameraman wil bekijken. Het is dan een uur voor de deadline van beide zenders. De verslaggevers hebben haast en besluiten niet te wachten op het akkoord van de burgemeester. Zij starten alvast zelf met hun eigen montages die uiteindelijk ook worden uitgezonden.¹⁷⁶

Uiteindelijk overlijdt het dier op zondag 16 december. In Den Helder komt het op zondagavond tot een stille tocht van vijftig mensen die 'het dier een stem willen geven'. Of een stille tocht voor een dier niet wat te gek is? 'Welnee. Dat beestje had nog kunnen leven als ze het goed gedaan hadden. Mogen we dan boos zijn?', aldus een deelnemster in het *Noord-Hollands Dagblad*. Een andere deelnemster: 'Ik ben hier voor de bultrug. Het is mijn vriend geworden, die Johannes.' De deelnemers aan de tocht weigeren te geloven dat het dier reddeloos verloren was. Volgens hen hebben de autoriteiten het beest bewust laten creperen omdat het skelet aan museum Naturalis was beloofd. Het complot wordt gevoed door het feit dat 'Naturalis nog niet over een skelet van een bultrug beschikt', zo zegt een van de deelnemers.

Terwijl Nederland in de ban is van de gebeurtenissen rond 'Johannes', spoelt even verderop een dode potvis aan, die twee keer zo groot is als de bultrug, maar al is overleden op het moment dat hij

¹⁷⁶ NOS *Achtuurjournaal* van 15 december 2012. Op 1 juni 2013 ontleend aan <http://nos.nl/uitzendingen/6052-20121215-200000-nos-journaal-2000-uur.html>.

aanspoelt. De bultrug en de potvis worden beide door Rijkswaterstaat naar de haven van het NIOZ (het Koninklijk Nederlands Instituut voor Onderzoek der Zee) op Texel gebracht om te prepareren. Op de Razende Bol is een preparatie en sectie onmogelijk, door de lastige toegankelijkheid. Medewerkers van Naturalis en anderen ontleden op Texel in twee dagen tijd de beide dieren.¹⁷⁷ Bij de ontleding blijkt dat ‘Johannes’ een vrouwtjesbultrug was en dus eigenlijk ‘Johanna’ had moeten heten.

De sectie van de bultrug wordt uitgevoerd door de faculteit voor Diergeneeskunde Utrecht en vindt pas enkele dagen na het overlijden plaats. Dit vanwege het verplaatsen en vervoeren van het dier van de zandplaat, via Texel, naar Utrecht. Het dier verkeert dan al in een zodanige staat van ontbinding dat weinig meer met zekerheid valt te zeggen over de oorzaak van het stranden van deze bultrug. Wel bestaat het sterke vermoeden dat de bultrug uiteindelijk is gestorven aan de gevolgen van acute spierschade. Volgens Naturalis is die schade ontstaan tussen een en zes dagen voor het overlijden van de bultrug. Het is niet te zeggen of de spieren al beschadigd waren toen het dier strandde. ‘Het is wel zo dat de spieren van zo’n zwaar zeezoogdier al snel beschadigen door de grote druk die ontstaat als hij op het land ligt’, aldus Jooske IJzer, dierenarts-patholoog van Universiteit Utrecht die het onderzoek uitvoerde. De spierschade was zo groot, dat de bultrug niet meer kon zwemmen.¹⁷⁸

Na afloop hebben gemeente, Waterpolitie, Rijkswaterstaat, Ecomare, onderzoeksinstituut Imares, KNRM en Rijkswaterstaat de samenwerking rond de stranding van de bultrug geëvalueerd. Daaruit blijkt dat het voor de betrokken partijen zoeken was naar verantwoordelijkheden en rollen. Marianne Thieme van de Partij voor de Dieren koerst aan op duidelijkheid en bepleit een ‘protocol voor gestrande zeedieren’.¹⁷⁹ De Partij voor de Dieren wil in een dergelijk overheidsprotocol ook vastleggen dat ‘het karkas van dode zeezoogdieren in beginsel niet uit de natuur gehaald wordt maar als voedsel dient voor andere zeefauna’ en dat ‘belanghebbenden zoals Naturalis en het Dolfinarium geen actieve

177 Naturalis is in Nederland de partij die daartoe is aangewezen conform internationale regelgeving.

178 ‘Gestrande bultrug was niet meer te redden, blijkt uit sectie’, *Trouw*, 5 februari 2013.

179 ‘Johannes split het land’, *Algemeen Dagblad*, 17 december 2012.

rol meer krijgen in de besluitvorming rond gestrande zeezoogdieren'. Een protocol wordt later door minister Kamp ook daadwerkelijk aan de Tweede Kamer toegezegd. Want, zo stelt de minister, de afspraken rond dode aangespoelde dieren blijken helder, maar als de zeezoogdieren nog leven bestaat er veel onduidelijkheid.¹⁸⁰ De minister verwijst naar een bestaand protocol in Amerika en de ontwikkelde protocollen voor orka's en voor bruinvissen.

De minister staat tijdens het mondelinge vragenuur stil bij het protocol:

'De volgende keer als zich zoiets voordoet, kunnen we dan volgens dat protocol handelen om de kansen voor deze unieke dieren, waarvoor wij allemaal een warm gevoel hebben, zo groot mogelijk te laten zijn.'¹⁸¹

Staatssecretaris Dijkema geeft in een latere brief aan de Tweede Kamer aan dat het protocol zich niet beperkt tot de levende grote baleinwalvisen, maar men ook reeds vigerende werkwijzen en protocollen voor levende en dode zeezoogdieren in dat protocol zal integreren.¹⁸² Bij het opstellen van het protocol zullen alle stakeholders worden betrokken, zoals de kustgemeenten, Rijkswaterstaat, hulpverleners en onderzoekers. Dat geldt dus ook voor Zeehondencreche Lenie 't Hart, Rederij Noordgat en de organisatie Sea Shepherd, die de grootste kritiek hadden op de uitvoering van de reddingspogingen van de bultrug.

20.3 Analyse

Uit de casus komt allereerst het probleem van de bevoegdheden van de betrokken instanties naar voren. Het was bij de start onduidelijk wie exact over de reddingspogingen ging. Burgemeester Giskes:

¹⁸⁰ 'Rijk krijgt regie bij strandingen', *Trouw*, 17 december 2012.

¹⁸¹ Naar aanleiding van vragen van het lid Graus aan de minister van Economische Zaken over de onnodige, dagenlange martelgang van bultrug Johannes, het reeds voor zijn dood 'verhandelen' van het karkas aan Naturalis en het weigeren van geboden noodhulp door een eerstehulpteam voor zeezoogdieren door de overheid d.d. 18 december 2012.

¹⁸² TK 2012-2013, 28 286, nr. 623.

‘De KNRM heeft als taak om op zee mens en dier te redden en handelde daarna. Pas later bleek dat Rijkswaterstaat hier een verantwoordelijkheid in heeft als het om zulke grote dieren gaat. Normaal gesproken ontfermt Rijkswaterstaat zich over het verwijderen van dode gestrande walvissen, omdat ontbindende kadavers een gevaar kunnen opleveren voor de volksgezondheid en de veiligheid. Dat ze ook verantwoordelijkheid hebben voor levende exemplaren had op dat moment niemand, ook Rijkswaterstaat niet, scherp op het netvlies.’¹⁸³

Rijkswaterstaat kwam dus pas na afloop tot de ontdekking dat het in deze casus een rol had moeten spelen. Om tijdens een crisis nog de vraag ‘wie gaat erover’ te beantwoorden blijkt niet eenvoudig. Het is juist het atypische geval dat hier tot verwarring leidde; een stranding van een levende bultrug op een verlaten zandbank in het gemeentelijk ingedeelde gebied van de Noordzee, waarbij de minister beslissingsbevoegd is, omdat het om een bedreigde diersoort gaat. Een protocol voor de strandingen van zeezoogdieren moet in de toekomst uitkomst bieden.

Ook speelde de rol van de deskundigen mee en de inschattingen die zij maakten over de overlevingskansen van de bultrug. Normaal gesproken verblijven bultrugwalvissen in het noordelijke deel van de Atlantische Oceaan en komen ze alleen in de Noordzee als ze gedesorienteerd zijn. Dat een levende bultrug aanspoelt is vrij uniek en komt in Nederland slechts een aantal keer per eeuw voor. Eenmaal aan land komen walvisachtigen vrij snel in de problemen, omdat de spieren verslappen zodra de druk van het water wegvalt. Ook warmt een bultrug op, omdat het de eigen lichaamswarmte niet goed kan afstaan aan de lucht. Daarnaast drukt het eigen gewicht op de ingewanden en raakt het dier uitgeput. Als een reddingspoging te veel tijd in beslag neemt, bestaat er een grote kans dat het dier door inwendige verwondingen alsnog verdrinkt, zo is de algemene opinie. Maar diverse partijen stelden in de media de deskundigheid van hun conculega’s openlijk ter discussie en wilden soms graag zelf een bijdrage leveren. ‘Die reddingswerkers hebben maar wat aangeklooid. Ze hadden er ervaren walvisredders bij

183 ‘Bultrug Johanna groeide uit tot landelijk nieuws’, *Burgemeestersblad*, nr. 68, 2013.

moeten halen', aldus een woeste Lenie 't Hart in *Het Parool*.¹⁸⁴ Bovendien bleken er de nodige particuliere belangen te spelen, bijvoorbeeld van de commerciële bergers die de gratis opererende KNRM wilden aftroeven waarmee ze het regelmatig aan de stok hebben. Het droeg bij aan de kritiek op de gang van zaken, omdat men zich op Texel in de ogen van de niet-betrokken 'deskundigen' door de verkeerde mensen heeft laten adviseren.

Het bracht de burgemeester tot de conclusie dat het op enig moment niet meer om de bultrug ging, maar om hele andere belangen.

'Er speelt in het Waddengebied een jarenlange controverse tussen Ecomare en Lenie 't Hart, de voormalig directrice van de zeehondencreche in Pieterburen, over de manier waarop je met zieke zeehonden moet omgaan. Dat gaat om de vraag in hoeverre je zieke zeehonden nog moet oplappen. Daarnaast speelt op een ander bord een vete tussen beroepsbergers die tegen betaling willen helpen versus de KNRM die dat al twee eeuwen gratis doet. Die twee onderwerpen kwamen hier samen. Ik heb ervoor gekozen om de lijn te volgen van de deskundigen van Ecomare, het Ministerie van EZ en de door EZ ingeschakelde dierenartsen, die na de mislukte reddingspogingen samen het beleid bepaalden.'¹⁸⁵

Dat laat onverlet dat de druk op de betrokken partijen behoorlijk hoog kon worden. Giskes:

'Het is vervelend als de buitenwereld zo op je gemoed speelt. Dat gaat behoorlijk ver. Tot en met telefoontjes rond middernacht op mijn huisnummer aan toe. Voor alle direct betrokkenen was het duidelijk dat er geen alternatief meer was. In de storm van kritiek bleven we bij ons besluit. Daarin voelde ik mij gesteund door de gemeenteraad, die daags na het gebeuren unaniem een motie van goedkeuring aannam.'¹⁸⁶

184 'Golven emoties om dode walvis', *Het Parool*, 17 december 2012.

185 'Bultrug Johanna groeide uit tot landelijk nieuws', *Burgemeestersblad*, nr. 68, 2013.

186 Ibid.

Lenie 't Hart liet op haar beurt haar woede op Twitter doorklinken. Zij plaatste onder meer een tweet met de tekst '#bultrug wordt nu doodgespoten door dierenartsen #dolfinarium. We zijn verslagen dat dit mogelijk is... In wat voor wereld leven we. #fb'.¹⁸⁷ In de controverser werd ook de deskundigheid van Ecomare betwist. Volgens directeur Martin Fröhberg stond in de tweets die het onderzoeksinstituut kreeg onder meer te lezen dat 'ze bij Ecomare zelf maar een spuitje moesten krijgen'. De directeur zag dat als een oproep tot onwettelijke actie. 'Ik lees het als: die mensen moeten maar dood', aldus Fröhberg in een reactie bij RTV Noord-Holland. Ook de vrijwillige redders van de KNRM kregen het te verduren. 'De vrijwilligers van de KNRM, die letterlijk oog in oog hebben gestaan met de bultrug en weten dat zij al het mogelijke hebben geprobeerd om hem nog te redden, voelen zich diep gekwetst', zo laat de KNRM in een reactie weten.¹⁸⁸

Een heel ander type dilemma dat in deze casus naar voren komt, was het verschil van mening tussen de burgemeester, de cameraman en de verslaggever van NOS over de te schieten beelden op de Razende Bol. 'RTL en NOS hadden hem [de cameraman, red.] op pad gestuurd voor actuele beelden van de bultrug. Bij terugkomst was het in onze ogen *her way, or the high way*', zo stelde Jeroen Wollaars, verslaggever van de NOS. In een Radio 1-debat betichtte hij de burgemeester van censuur en sprak hij over 'Noord-Koreaanse toestanden'.

'De cameraman is weliswaar "embedded" meegegaan, maar hij had feitelijk geen keuze. Als hij op de Razende Bol beelden wilde draaien, kon dat op dát moment enkel onder de voorwaarden van de burgemeester. Er gold immers een noodverordening waarin het verboden was om op eigen houtje naar de zandplaat te gaan. Dus het was voor hem de enige manier om daar te komen, want je mocht de gestrande bultrug ook niet via het water proberen te bereiken', aldus Wollaars.

Volgens de verslaggever had de burgemeester zich blijkbaar onvoldoende gerealiseerd dat journalisten ook bij een noodverordening vrij

¹⁸⁷ https://twitter.com/Lenie_t_hart/status/279652921526845440.

¹⁸⁸ 'KNRM woedend na kritiek op reddingsactie bultrug', *Algemeen Dagblad*, 15 december 2012.

toegang moeten krijgen om hun fundamentele recht op persvrijheid en vrije nieuwsgaring uit te oefenen. Wollaars: ‘Die rechten kunnen ook onder crisismoments niet zomaar worden ingeperkt. Daar is de burgemeester veel te makkelijk overheen gestapt.’ Terugblikkend geeft Giskes aan dat het wellicht verstandiger was geweest om er terughoudender mee om te gaan.

‘Misschien had ik de keuze aan hen moeten laten, met daarbij de opmerking dat ik het op prijs zou stellen als ze rekening hielden met de openbare-ordebelangen.¹⁸⁹ Maar vandaag de dag ontbreekt bij mij het vertrouwen dat de gewone media die terughoudendheid uit zichzelf in acht nemen. Vergeet niet dat dit een onderwerp was dat dierenactivisten op de been brengt.’¹⁹⁰

20.4 Afronding

De stranding van de bultrug op de Razende Bol doet bijna letterlijk denken aan de uitdrukking ‘de beste stuurlui staan aan wal’. Een trits aan onderzoeksinstituten, dierenartsen en walvisdeskundigen ontfermde zich over het dier, maar toch barstte de kritiek over de reddingspogingen los. Deskundigen die niet betrokken waren, bemoeiden zich met de stranding en lieten zich horen in de media. Zelfbenoemde deskundigen stookten het vuurtje verder op. Het dier kreeg in de media ook een naam. Door het dier een naam te geven, kreeg het persoonlijkheid en werd het geplaatst in de traditie van ijsbeer Knut en orka Morgan. Het voedde de landelijke emoties en zette de redders in het defensief.

Of de bultrug gered had kunnen worden, daarover blijven de meningen verdeeld. Ook de milieuorganisaties zijn het onderling niet eens. Greenpeace en Ecomare stelden vast dat het dier niet te redden was. Sea Shepherd Nederland, de Partij voor de Dieren en Lenie 't Hart bleven de media opzoeken met het verhaal dat de bultrug wel degelijk gered had kunnen worden. Het was, met andere woorden, een strijd van deskundigen die over het hoofd van de onfortuinlijk gestrande bultrug werd uitgevochten.

189 ‘Bultrug Johanna groeide uit tot landelijk nieuws’, *Burgemeestersblad*, nr. 68, 2013.

190 Aanvullend interview met burgemeester Giskes, april 2013.

De Rijksoverheid komt voor toekomstige gevallen met een protocol voor gestrande zeezoogdieren. Een protocol voor het redden van zeezoogdieren wordt een verfijning van de bestaande bestuurlijke netwerkkaart, die ook op dit vlak niet volledige helderheid geeft. Het lijkt een overtrokken reactie om na elke crisis met een nieuw pakket maatregelen te komen. Maar in de nasleep van deze casus lijkt het een verstandige zet. Door vooraf met allerlei partijen tot afspraken te komen, kan de overheid mogelijk voorkomen dat in de toekomst emoties de overhand krijgen. Bij een volgende stranding snoert het betweters van de wal de mond, door te verwijzen naar het protocol dat met het veld is ontwikkeld. Als daarmee het belang van het dier weer centraal wordt gesteld, is dat pure winst.